

Judgment And Types Of Aesthetic Judgment In Kant's Critical Philosophy

Yıldız Deniz Balkaya^{1,a,*}, Ferdi Selim^{2,b}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 07/11/2024

Accepted: 29/11/2024

ABSTRACT

Kant presented the schema of reason as the source of human actions. This schema is referred to as critical through his specific work. This critical investigation, on the other hand, determines boundaries within the framework of duty, authority and working principles. For example, during his studies on the faculty of understanding, Kant investigated what a person could know by getting to know the mind better, even if he could not know the thing in itself. He mentioned other faculties of reason for issues outside this boundary. The faculty of understanding and the schema belonging to this section, as well as the problems and functioning of this field, were systematically explained. For this reason, Kant, who showed thinking as a form of judgment, made important distinctions between logical judgments and moral judgments. However, Kant caused a gap that overshadowed the success he achieved in the first two critiques. The third critique was designed to both close this gap, strengthen the distinctions between judgments and finally examine aesthetic and teleological judgment forms. In general terms, the power of judgment, which is determined as a faculty between reason and understanding, is explained as the ability to think "under a particular universal". The determining power of judgment is the power that makes it special under the given laws. The power that the particular is given and that the law must be found for the particular is the power of reflective judgment. Aesthetic judgment is not a judgment of knowledge or morality. It is not objective like them. It is subjective because it is based on pleasure and non-pleasure. Because it is related to pleasure. Since the problems related to the faculty of judgment are very diverse and it tries to define more than one form of judgment, aesthetic judgments are touched upon in this study. In this direction, concepts such as common sense, imagination, pleasure, displeasure, beauty and the sublime are examined. One of the basic characteristics of the faculty of judgment is the attainment of a reflective form of judgment in the context of pleasure, the beautiful and the sublime image and conceptualizations. How the thought that begins with aesthetic experience is gathered under a general expression also deserves to be discussed. One of the main purposes of this study is how Kant establishes aesthetic experience and how he criticizes whether a priori principles can be obtained under reflective judgment.

Keywords: Beautiful, Sublime, Aesthetic, Power of Judgement, Reflective Power of Judgement

Kant'ın Kritik Felsefesinde Yargı Yetisi ve Estetik Yargı Türleri

Öz

Kant, insan edimlerinin kaynağı olarak aklın şemasını sunmuştur. Bu şema kendi spesifik çalışması üzerinden kritik olarak anılır. Diğer yanıyla eleştirel bu soruşturma; görev, yetki ve çalışma prensipleri çerçevesinde akla sınırlar belirler. Öyle ki, örneğin anlama yetisi üzerine incelemeleri sırasında Kant, insanın kendinde şeyi tam olarak bilemeyeceğini iddia eder. Fakat akli daha iyi tanıyarak neyi bileceğini araştırmak yoluyla yeni bir olanak yaratır. Bu anlamda anlama yetisinin sınırlarının dışında kalan meseleler için aklın başka fakültelerinden söz eder. Anlama yetisi ve bu bölüme ait şema gibi akıl ve yine bu sahanın problemleri ve işleyiş sistematiği bir şekilde anlatılmıştır. Bu nedenle düşünmeyi bir yargı biçimi olarak göstermiş olan Kant, mantıksal yargılar ile ahlaki yargılar arasında önemli ayrımlarda bulunmuştur. Ancak Kant, ilk iki kritikte elde ettiği başarıyı gölgeleyen bir uçuruma neden olmuştur. Üçüncü kritik hem bu uçurumu kapamak hem yargılar arasındaki ayrımları güçlendirmek hem de nihayet estetik ve teleolojik yargı biçimlerini incelemek için tasarlanmıştır. Genel manada, akıl ile anlık arasında bir yetiye bağlı olarak tespit edilen yargı gücü "tikeli belirli bir evrenselin altında" düşünme becerisi olarak açıklanır. Bir yargıyı belirli yasalar çerçevesinde değerlendirip ona uygun kararlar veren güç, belirleyici yargı gücüdür. Oysa reflektif yargı gücü, tikel bir durumu göz önüne alarak ona uygun bir yasa arar. Estetik yargılar ise bilgi önermeleri ya da ahlaki değerler temelinde değil, kendine özgü biçimde yargı gücüyle şekillenir. Onlar gibi objektif değildir. Haz duyma ve duymamaya dayandığından dolayı aynı zamanda subjektiftir. Çünkü hazla ilgilidir. Yargı yetisi ile ilgili problemlerin çok çeşitli oluşu ve birden fazla yargı biçimini tanımlamaya çalıştığı için bu çalışmada daha çok estetik yargılara değinilmiştir. Bu doğrultuda ortak duyum, hayal gücü, haz, hazzsızlık, güzel ve yüce gibi kavramlar incelenmiştir.

Yargı yetisinin temel niteliklerinden biri haz, güzel, yüce ve kavramlaştırmalar bağlamında reflektif yargıya biçimine ulaşılmasıdır. Estetik deneyimle başlayan düşünüş nasıl genel geçer bir ifade altında toplanmaktadır ve hangi gerekçelerle tartışılmayı hak etmektedir. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, Kant'ın estetik deneyimi nasıl kurduğunu ve reflektif yargı altında apriori ilkelerin elde edilip edilemeyeceğini nasıl kritik ettiğidir.

Anahtar Kelimeler: Güzel, Yüce, Estetik, Yargı Gücü, Reflektif Yargı Gücü.

Süreç

Geliş: 07/11/2024

Kabul: 29/11/2024

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

^a yavasyildizdeniz@gmail.co

^b 0009-0001-4092-5871

| ^b ferdiselim@gmail.com

^b 0000-0003-2576-4499

How to Cite: Balkaya, YD, Selim, F (2024) Judgment And Types Of Aesthetic Judgment In Kant's Critical Philosophy, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 16-25

Giriş

Immanuel Kant felsefenin kilometre taşlarından birisidir. Hatta Kritik felsefesi ile bu disiplin için önemli bir figürdür. Bu tespit yalnızca çok ünlü olduğu bilgi felsefesi veya etik için geçerli değildir. Böyle bir sınırlama hatalı bir tahlil olacaktır Çünkü Kant, aynı zamanda Yargı yetisine işaret etmek suretiyle çözmek istediği felsefi meseleler ve estetik için de böyledir. Kant'ın estetik alandaki ilk çalışması olarak gösterilen, 1764 yılında yayımlanan "Güzel ve Yüce Üstüne Gözlemler" adlı eseridir. 1790 yılında felsefi camiyla paylaştığı "Yargı Yetisinin Eleştirisi" adlı eseri ise, bu alanda ilk defa tutarlı bir estetik görüşü sunduğu için, onun bu konudaki başlıca çalışmasıdır. Kant'a göre estetik kendine özgü bir alandır. Başka bir bilimin veya disiplinin alt dalı değildir. Estetik kendi içinde amacı ve yasası bulunan bir teorik alandır. Estetik, yargı yetisinin sınırları içerisinde gösterilen yargılardan biridir ve kendine özgü yapıya ve üretim biçimine sahiptir. Üçüncü kritiğin diğer konusunu oluşturan teleolojik yargılar ise, aklın sürekli sormaktan geri durmadığı ve akla üşüşmesiyle sürekli rahatsız eden sorulardır. Kişinin kendisinin bir amacının olup olmadığından başlayarak eyleminin amacı veya her bir şeyin müstakil ve kolektif amaçları gibi nedensel ilişkilerin ötesine uzanan sorular böyledir. Yine bunlar aklın özel bir işlemine daha uygundur. Estetik yargılar ise, anlama yetisine özgü bilişsel işlemlerin sonuçlarından (mantıksal yargılardan) veya aklın ahlaki buyruklarının ifadesi olarak gösterilen ahlaki yargılardan çok farklıdır. Aslında kaynak, işleyiş ve ilişkiler bakımından kendisine özgü bir yapıdan söz edildiği için estetik yargılar biriciktir. Dahası estetik değer yargıları olarak gösterilen hoş, beğenilen, güzel ve yüce kendi başlarına araştırılmayı hak eden kavramlardır. Özellikle Antik çağda ve ardından Ortaçağda güzel üzerinden sürdürülen soruşturmalar ahlaki değer yargısı olan iyiyle ilişkili incelemelere dayalı görece tali soruşturmalardır. Burada iyi ve güzel kavramlarının eş kavram çiftleri olduğu görülmektedir. Kant benzeştirme yoluyla incelenen güzel kavramını sınırları kendi içerisinde çizilmiş ve özerk bir değer olarak tasarlamıştır. Böylece o, Baumgarten'ın ilk kurucu edimlerini daha ileri taşımak yoluyla estetiği kritik felsefesine özgü bir şekilde sistemleştirmiştir. Kendi başına, daha özel olarak modern anlamda estetik kuruluşunu Kant'a borçludur. Modern öznenin Kopernik Devrimi'ni yalnızca bilgi sahasıyla sınırlamayarak onun tüm yapıp etmelerine taşıyan Kant, "Yargı Yetisinin Eleştirisi"nde modern estetiğe dair kavram ve problemleri tartışmış ve belirli bir formülasyon içerisinde güçlü bir disiplin olarak tesis etmiştir. Bununla birlikte "Yargı Yetisinin Eleştirisi", onun daha önce yazdığı iki eleştiriye, "Pratik Aklın Eleştirisi" ve "Saf Aklın Eleştirisi"ne bütünlük kazandırmaktadır. İlk kritik anlama yetisi üzerine inşa edilir ve ortak bilme biçiminin determinist standartları şemalaştırılır. Neredeyse kör bir doğal nedensel (determinist) bilgi üretimi çerçevesinde görünüm ve anlama yetisinin dışına çıkılamayacak bir eksen kurar. Deneyimi bilginin önemli bir unsuru olarak gören Kant, deneyimin koşullarının zeminini oluşturan doğaya bilme kapasiteleri bağlamında zorunlu olarak dahil olduğunu düşünür. Bu nedenle öznenin

kendisine "doğaya yasalarını dikte etme" konusunda bir kuruculuk vermiş olsa da yine de bu transandantal doğanın standartlarına bağlıdır. Bu nedenle kendinde şey (ding an sich, numen) algı sahasının dışında kalması nedeniyle anlama yetisi (verstand) altında incelenemez. Ruh, özgürlük ve Tanrı gibi başlıklarda böyledir. Fakat bu konular hakkında anlama yetisi işlevsiz olsa da rafa kaldırılacak konular değildir. Örneğin, özgürlük idesinin tartışıldığı ahlaki konularda ilk kritiğin aksine özneye transandantal ben'in üzerinde kurucu eylemler yaratma olanağı verilir. Öznenin hayranlıkla fark edebileceği ahlaki yasaya uygun davranışı özgürlüğü hissetmenin bir yoludur. İnsanın bir bedene sahip olması nedeniyle doğal nedenselliğe bağlılığı ve bunun yanı sıra ahlaki eylemi doğrultusunda bu doğasından farklı yapısı arasında bir gerilim var gibidir. Hatta bazı yorumlara göre bu kurgu içerisinde insan üzerinden yaratılan alanlar arasındaki ayırım bir uçuruma dönüşmüştür. En iyimser ifadeyle bu gerilimin dindirilmesi için bağlantının yeniden tesis edilmesi gerekir. Bu ihtiyaç hakkında Kant'ın "Yargı Yetisinin Eleştirisi" adlı eseri önemli bir işleve sahiptir. Ancak yargı gücünün problemini anlayabilmek için onun üzerine yükseldiği temelleri anlamak gerekir. Söz konusu araştırma ilişkisel olarak ilk kritiğe ve ardından ikinci kritiğe varmak zorundadır. Bu tersi yönde de böyledir. Ahlaki yargıları anlayabilmek için bilgi edimini ve yargı yetisinin işlemlerini veya estetik yargıları anlayabilmek için bilişsel yargıları ve ahlaki yargıları incelemek gereklidir. Çünkü insanın bütünselliği ancak onun aklının bütünselliği içerisinde yakalanabilir (Wood, 2009).

Kant, felsefesinde estetik yargı gücünü tüm yönleriyle gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Yine onun felsefesinde hangi problem üzerinde çalışılırsa çalışılsın "akıl", "anlama yetisi" ve "görü" gibi terimlerin apriori formlarının oluşturduğu yapıyı bilmek elzemdir. Kant felsefesinde pek çok önemli kavram yer almaktadır, fakat bu üç kavramın yanı sıra apriori formlarıyla birlikte yargı, temel yapıyı oluşturduklarından dolayı apriori, anlama yetisi ve görü üzerinde öncelikli olarak durmak bu çalışma açısından daha doğru bir yöntem olacaktır. Çalışmanın ilerleyen ilgili bölümlerinde ise belirleyici ve reflektif yargı gücüne ve bu iki yargı gücü arasındaki kritik ayrımlara titizlikle yer verilmiş, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde estetik yargı, yüce ve güzel kavramlarının yetiler arası ilişkisi incelenmiştir.

Estetik Kavramı ve Kant Felsefesinde İzdüşümü: Estetik Yargılar

Estetik, kelime anlamı itibarıyla duyulur algının sağladığı bilgi üstüne bir bilim aynı zamanda bir kuram olarak da düşünülmektedir. Estetiğin bilim olarak ortaya çıkışı ve bu adı alması yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. Estetik bilimini kuran ve adını veren Alman filozof Alexander Gottlieb Baumgarten'dir. O, 1750 ve 1758 yılları arasında yayımladığı *Aesthetica* adlı eseriyle bu bilimi temellendirmiştir (Tunalı, 2023: 27). Fakat estetik, bir felsefe alanı olarak Kant ile temel bir önem kazanıp onunla özdeşleşmiş ve ön plana çıkmıştır. Estetiğe değinmeden önce Kant'ın felsefi başlangıç noktasının prensiplerini

Leibniz, Descartes ve Spinoza'nın rasyonalizmi ve David Hume'un deneycilik anlayışını sentezleyerek oluştuğuna dikkat çekilmelidir. Özellikle onun Leibniz-Wolf geleneğinin bir takipçisi olduğu iddiası değerlendirmelere dahil edilmelidir. Fakat yine empirist geleneğin radikal bir ismi olan Hume, deneyimin verileri ve öznenin buna dair katkıları noktasında onda uyandırıcı bir etkide bulunmuştur (Kant, 1995). Kant hem deneyciliği hem rasyonalizmi eleştirmiştir fakat ikisini de doğrudan reddetmemiştir. Bilgi kuramını inşa etmesi sırasında görüşlerle (şeylere dair deneyimlerle) kavramları (zihnin katkıları) uzlaştırmaya çalışmıştır. Bunun temelinde estetiğe doğru bir zemin oluşturmuştur (Taşkın, 2002: 280-283). Başka bir ifadeyle Kant, estetik kavramını Baumgarten'dan alarak geliştirmiş ve estetik kavramına otonomik bir alan açmıştır. Estetik akıl, Kant'ın fikir dünyasına göre pratik akıl ile teorik akıl arasındaki yol olmakla beraber uygulama alanında, teorinin denetleyicisidir. Bu denetleyici misyonla yargılara birer yol ırası (öncül veya rehberlik) vererek o yargılar vesilesiyle "düşünülür dünya" ve "duyulur dünya" arasındaki bağları kurmaya çalışmıştır. Oluşturduğu bu yolun "yargı gücü" kavramına işaret edeceğini belirtmek gerekir. Kant'ın düşüncesinde, güzel olan doğrunun iyilikte gerçekleşmesidir ve bir gaye ortaya çıksa da Kant bunu "amacı olmayan bir amaçlılık" olarak tanımlamaktadır. Estetik yargıları diğer hedonik yargılardan ayıran belirli özellikleri vardır. Örneğin, bir yargı, 'bu güzeldir' iddiasını taşıyorsa, ilgisiz haz içerir. Diğer hedonik yargılar 'arzu yetisi ile ilişkilidir' (Kant, 2000: 5:209). Bunlar ya eğilimlerin tatminine ya da bir amaca ulaşmanın bir aracının iyiliğinden veya bir amacın kendisinin iyiliğinden tatmin olmaya denk gelir. Estetik yargıda, bir nesne bir ihtiyacı karşıladığı veya bir amacı gerçekleştirdiği için ya da bir amaç nihayetinde değerli olduğu için haz hissedilmez. Özellikle güzel yalnızca kendisi için aranılır ve başka hazlar için bir araç olarak gösterilemez. Bu doğrultuda güzel kendi başına ve kendisi için istenilen bir değerdir. Bu nedenle kendi amacını içinde taşıyan estetik bir hazdır (Hançerlioğlu, 1993: 85). Kant, subjektif güzellik algısını objektif bir sistem haline getirmek istemiş ve özneye dayanarak aynı zamanda güzelliğin evrenselliğini savunmuştur.

Estetik kavramı, sanat felsefesiyle ilgili olduğu kadar epistemolojiyle de ilgilidir. Hatta başlangıçtan itibaren estetiğin epistemolojide ortaya çıkan bazı problemlerle felsefenin gündemine girdiği bile söylenebilir. Estetik, bir araştırma alanı olarak, güzelliğin, sanatın ve duysal algının felsefi keşfi olarak tanımlanabilir. Estetik içindeki en belirgin ayırım, algılanan ilişkisi hem tarihsel olarak değişken hem de rastlantısal olan iki ayrı konu kümesi arasındadır: Estetiğe ilişkin felsefi konular ve sanatlara ilişkin felsefi konular (Eagleton, 2010: 34). Bunlardan ilki, Baumgarten'ın 1750 tarihli *Aesthetica adlı* eserinde "Estetik" etiketinin verildiği araştırma alanı olması nedeniyle unvana öncelikli bir hak iddia eder. Baumgarten için estetik, algının bilimsel bir çalışmasıydı ve daha acil görevlerinden biri olarak, bu faaliyetlerin hizmet edebileceği herhangi bir araçsal amaçtan bağımsız olarak

belirli türden algısal faaliyetlere eşlik eden belirgin bir haz veya hoşnutsuzluk türünün araştırılması ve anlaşılmasını içermektedir. Angelico Nuzzo da bu konuda, "*Baumgarten, estetiğinin meziyeti, duyarlığa itibarını vermiş olmasıdır. Buna göre, o, ruhun en koyu ve en altta kalan bölümünü düzeltmiştir*" şeklinde bir yorum yapmaktadır (Dağtaşoğlu, 2013: 30). Bu görüş rasyonalizmin temel esaslarından ayrılmaktadır. Ayrıca ilgili bu görüşün empirizmden farklı olan tarafı, duyu bilgisine bir aşamaya kadar meşruluk kazandırmasına rağmen bu bilgi türünü akıl bilgisinden daha alt bir derecede görmesidir. Bu mesele ile ilgili Hakkı Hünler şöyle demektedir: "*Akıl, her ne pahasına olursa olsun algı âlemine girmeli, ancak bu sırada onun kesin otoritesi riske atılmamalıdır. Aesthetica, tam da bunu yapar*" (Hünler, 2011: 94). Baumgarten'ın estetik felsefesi Kant'ın duyarlık kavramını önemli ve etkin bir güç olarak kullanmasının önünü açmıştır. Kant'a göre bilginin iki tür kaynağından söz edilebilir. Bu doğrultuda bilgi deneyimle başlar ama burayla sonuçlanmaz. İzlenimleri belirli bir görüş içerisinde kendine özgü biçime kavuşturan duyarlılık anlama yetisine bu malzemeleri sunar. Ancak henüz buna bilgi denilemez. Kavramlar kendiliğindenliği ile bu malzemeye eşsiz bir içerik kazandırmaktadır. Duyular, bilgiyi aktif bir şekilde alma niteliğimiz ya da gücümüz, anlama yetisi ise kavramlar ortaya koyma ve yargılama yetimiz ya da gücümüzdür. Fakat bu belirleme ile hareket etmek olanaksızdır. Çünkü Kant'ın bu duyarlılıkla ne amaçladığını anlamak gereklidir. Bu noktada ise yukarıda değinilen problemleri anlamak önemlidir. Ayrıca problemin doğası Kant'ın bu problemlere ne gibi çözümler getirmeye çalıştığını kavramakla doğrudan ilişkilidir.

'Transandantal Estetik' başlığı hakkında yorum yapan önemli bir dipnotta Kant, 'estetiğin' Almandaca genellikle 'zevk eleştirisi' olarak adlandırılan şeyi belirtmek için kullanılan isim olduğunu iddia eder. Etimolojik olarak 'estetik', "duyum teorisi" veya "duyarlılık" anlamına gelir. 1781'de ve ardından bu sefer daha çekingen bir tonda 1787'de Kant, bilimsel biçimde, yani a priori rasyonel ilkelere göre bir "estetik" veya "zevk eleştirisi" geliştirmeye çalışırken Baumgarten'ı takip etmenin imkânsızlığına açıkça ikna olmuştur. Kant'ın Baumgarten'a karşı argümanı, duyarlılığın doğası ve felsefi statüsüyle ilgilidir. Kant'a göre, zevk kuralları deneysel olabilir ve bu nedenle ilkin "a priori" olarak hizmet etmez. Ancak daha sonra işaret edileceği gibi yargı yetisi ile bir ilke veya kavram altında toplanabilir (Altuğ, 2007; Tunalı, 2003).

Kant, estetik zevk yargılarının, herhangi bir pratik veya bilişsel değerlendirmeden bağımsız olarak, öznel haz veya hoşnutsuzluk duygularına dayandığına inanmıştır. Kant'a göre, sanatta veya doğada güzellik deneyimi, benzersiz ve özerk bir takdir biçimi sağladığı için içsel bir değer kaynağı olabilir. Burada ayrıca estetik yargıların çokça dikkat çeken bir özelliği de önemlidir: Şeylerin estetik karakterine ilişkin yargılar. Bu tür yargılar, Kantçı anlamda her zaman belirleyici yargılar olmaktan ziyade yansıtıcı yargılar oldukları anlamında, yaygın bir biçimde özel olarak kabul edilmiştir. Kant bu fikri, bir kavramın duysal bir çokluğa uygulanmasından ziyade, deneyimlenen bir hazda saf zevk

yargılarının temellendirilmesi açısından ifade eder. Estetik yargının temelinde, haz ve haz duymama hali yer almaktadır. Bu nedenle, temsili haz duygusuyla ilişkili olan nesneye amaçsal denir (Kant, 2011: 30). Haz, doğanın amaçlılık içinde bilme gücümüzle arasındaki uyumdan gelir. Bu durum nesnenin kuruluşu hususunda şöyle bir anlam ortaya koymaktadır: Eğer hayal gücüyle özgürce oynayarak bilme gücümüzle anlama yetisi arasında amaçsız bir uyum sağlarsak ve bir haz duyarsak, o zaman nesne amaçsızdır. Nesnenin yapısı, kavramsız bir şekilde haz ile ilişkiliyse ve bu nedenle amaçlıysa, bu nesne üzerindeki yargı "estetik"tir. Çünkü haz duygusuyla ilgilidir (Kant, 2011: 31). Burada söylediğimiz gibi, estetik yargılar duyguya dayalı olduğu için özeldir ve herhangi bir bilgi içermezler. Nesnelerin güzelliği ve yüceliğiyle ilgili estetik yargılar özneye ilgilidir. Bu yüzden, estetik bir yargıdır ve temel alınan yanıyla özeldir, çünkü haz ve haz duymama duygusuyla ilgilidir.

Bir şeyi güzel olarak betimlemek, o şeyi varlığıyla yargılamak değil, onu kavramlar olmaksızın "izlemede" ve haz ve hazzı duyusunu karşılaştırma yaparak yargıya varmaktadır. Kant, estetik zevk yargılarının, herhangi bir pratik veya bilişsel değerlendirmeden bağımsız olarak, öznel haz veya hoşnutsuzluk duygularına dayandığına inanmıştır. Kant'a göre, sanatta veya doğada güzellik deneyimi, benzersiz ve özerk bir takdir biçimi sağladığı için içsel bir değer kaynağı olarak görülebilir. Kant'ın ulaştığı bu önemli ayrıma göre, "bir insana doyum verene hoş, haz verene güzel; değerli olana iyi denir" (Kant, 2011: 44). Kant, bunu hoş ve güzel arasında ayırım yaparak netleştirir: Bir şeyi, "hoş" olarak nitelendirdiğimizde "herkesin kendi beğenisi vardır" cümlesini kurabiliriz. Fakat bir şeyin "güzel" olduğunu belirttiğimizde bir yargıya varırız ve diğerlerinden de aynı yargıyı bekleriz. Bunun yanı sıra güzellikten sanki bu şeylerin bir özelliğiymiş gibi konuşuruz (Kandemir, 2019: 43). Estetik yargı, tümüyle amaçlılık ilkesi tarafından yapılandırılmış biliş tarafından belirlenir. Bu doğrultuda üç iddiayı içerir. Birincisi, amaçlılık ilkesi doğrultusunda yargı yetisi tarafından kendisine yasa koyulur. İkincisi, estetik yargı tamamen amaçlılık ilkesi etrafında yapılandırılır ve biliş tarafından belirlenir. Üçüncüsü, estetik yargı tamamen amaçlılık ilkesi tarafından yapılandırılır ve biliş tarafından belirlenirse özerktir. Bu nedenle, estetik yargı özerktir. Kant'ın hemen girişte açıkladığı gibi, estetik yargı, "sadece kendi başına haz ve hoşnutsuzluk hissine değil, aynı zamanda (...) yargı gücünün kuralına dayanır. Bu nedenle a priori yansıma koşullarıyla ilgili olarak yasa koyucudur ve özerklik gösterir" (Kant, 2000: 20:225). Bu yaklaşımda, estetik normatif teorisi sadece şu soruyu yanıtlayan bir teoridir: Öznel olan bir yargı yine de nasıl tarafsız bir haz içerebilir ve herkesin buna katılmasını talep edebilir. Nihayet bu hususta en iyimser ifadeyle kendi başına bir amaç olan güzel üzerinde ortak bir yargıda buluşmak istenir (Kant, 2011: 46). Burada, kişisel tercihleri içeren 'hoş, hoşlanma imgesi veya neden olan nesnenin tecrübesini' "duyu-beğenisi", ikincisini ise "reflektif-beğeni" olarak ifade edebiliriz. Bu yorum, Kant'ın, hoş ve güzel arasındaki farka dair ince bir kavramsallaştırmasını

da ortaya çıkarır (Kant, 2011: 47). Aslına bakılırsa Kant'ın bu tarz yargılarda kavramların olmadığını, geçerli olma isteğinin herkes için aynı yargıda bulunabilme isteğinden kaynaklandığını düşündüğü dile getirilebilir.

Bu nedenle, Kant'ın doktrini Baumgarten'in zevk teorisinden farklı bir yol izlemiştir. Estetik yargı ne bilişeldir ne pratiktir ne de psikolojiktir. Estetik değeri artık kendi başına özgül bir değerdir, kendi başına bir ilkeye dayanır ve kendine özgü bir haz ve hoşnutsuzluk hissiyle ilişkilendirilir. Ayrıca haz hissi ile yargı yetisi arasındaki a priori, özellikle estetik (yani bilişsel olmayan ve pratik olmayan) bağlantı kurulduktan sonra kazanılabildi. Buna göre, Üçüncü Eleştiride, Kant'ın insan duyarlılığına özgü bağımsız bir a priori bileşen fikrinin, belirli bir deneyim türünün koşulu olarak son ifadesini buluruz. Burada Kant, "Duyarlılık nedir?" sorusunu, "Kendimizi yaşayan (yani, duyarlı) doğanın bir parçası olarak nasıl hissedebiliriz?" sorusu üzerinden yeniden formüle eder. Ve aşkınsal olarak: Kendi yaşamımızı diğer canlılarınkıyla "uyumlu" hissetmemizi sağlayan a priori koşul nedir? diye sorabiliriz. Özetle, doğanın bir parçası olmamızı ve yansıtmamızı sağlayan a priori koşul nedir? Kant bu durumu, özelliği tamamen "estetik" olması olan a priori temellendirilmiş bir duygu olarak belirtir. Kant bu özelliği, salt patolojik olan tüm duygulara karşıt bir yargı olarak ileri sürer. Yansıtıcı yargı, biçimsel amaçlılık ilkesi ve haz duygusu arasındaki bağlantı, iki yönlü olası bir deneyimin, yani estetik ve teleolojik bir deneyimin özgüllüğünü dile getiren yapıdır (Guyer, 2014).

Bu bölümün sonunda nihayet şu söylenebilir: Kant, zevk yargıları ile diğer öznel yargı biçimleri arasındaki farkı ısrarla vurgular. Estetik yargılar, özellikle sadece duyusal hazla ilgili olan 'hoş olan' yargılar konusunda özellikle böyledir (Kant, 2000: 5: 205-7). Bununla birlikte zevk yargılarının 'ilgisiz' olduğunu savunmak yoluyla özgün bir ayrıma ulaşır. Bu ayırım kayıtsızlık olarak algılanmamalıdır. Aksine bu yorumda 'tarafsızlık' öne çıkarılmaktadır. Kant'a göre estetik yargılar, bir nesnenin veya sanat eserinin yalnızca güzellik yönünden değerlendirilmesiyle ilgilidir ve bu değerlendirme, herhangi bir pratik amaçtan bağımsızdır. Bu bakış açısına göre; bu tür bir yargı, eserin sunmuş olduğu güzellikten başka hiçbir faktörle karışmamalıdır. Odakta olan sanat eserinin veya daha özelde güzelin kendisidir. Bu şeyleri kendisi için ve kendinde bir amaç olarak değerlendirmektir. Bu bakış güzeli algılarken ilintili ikincil yorumları dışarda tutmayı önerir. Örneğin, bir sanatçının kişisel yaşam öyküsünden bağımsız olarak, kendisini eşsizce sunan güzelin kendisine odaklanma arzusu bu şekildedir. Sonuç olarak, Kant'a göre, bir yargı pratikse, yani belli bir nesneyi veya durumu varlığa getirmekle ilişkiliyse 'ilgilendir'. O halde zevk yargıları tarafsızdır, çünkü günlük hayatımızda bizi meşgul eden duyusal arzular ve ahlaki görevler alanından bağımsızdırlar. Estetik yargıların tarafsızlığı, onların sadece nesnenin sunduğu estetik zevkle ilgilenmesinden kaynaklanır. Bu, estetik değer biçme sürecinin özgün, saf ve dışsal amaçlardan etkilenmeyen bir şekilde gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda, Kant'ın görüşleri estetik deneyimin ne denli bireysel ve özgür bir değer biçme süreci olduğunu gözler önüne sermektedir. Estetik yargılar, sadece güzelliği kendisi için takdir eder ve bu takdirin dışındaki ikincil dereceden yorumları dışarıda tutar.

Güzel Üzerine: Estetik Deneyim, İmgeler ve Hayal Gücünün Rolü

Kant aklın fakültelerinden, sınırlarından ve yetilerinden söz ederken aynı zamanda her birimin nasıl işlediği üzerine de varsayımlarda bulunur. Görüler ve kategoriler salt zihin işlemlerinin (verstand) transandantal zeminini oluştururken, ahlak için aklın emirleri, postullar gibi düşünme ediminin (vernunft) bir türünün imkanını veren işleyiş yapılarıdır. Ayrıca Kant'ın refleksiyona dayanan teleolojik düşünme biçimini tartıştığı yargı yetisi ile kompleks bir şemanın dışlıları burada bir bütünsellik içerisinde kurgulanır. Son kritikte beğeni, hoşlanma, haz ve zevk deneyimi, güzel ve yüce duygusu gibi donelere dayanan basit ve bileşik yargılardan söz edilir. Burada etkin olan yetilerden hatta önemlilerinden biri hayal gücüdür. Kant, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde hayal gücünün önemine ve etkin rolüne yazısının henüz ilk cümlelerinde işaret etmektedir: *"Bir şeyin güzel olup olmadığını ayırt edebilmek için tasarımı anlak yoluyla bilgi için nesneye değil, ama imgelem yetisi yoluyla (belki de anlak ile bağlı olarak) özneye ve onun haz ve hazzı duyusuna bağıntılarız"* (Kant, 2011: 39). Nitekim Kant'a göre estetik yargı çoğu zaman subjektiftir. Bunun nedeniyse, onunla nesnedeki hiçbir şeyin belirlenemez olmasıdır. Yani bu haz ve hazzı duyuları da doğrudan nesneye ilişkili olarak yorumlanamazlar. Bunlar anlama yetisi ile hayal gücünün özgür bir oyunu etrafında açıklanır (Sakızlı, 2020: 178). Bu paralelde Kant'ın yapmış olduğu güzel ve beğeni tanımı şu şekildedir: *"Beğeni, herhangi bir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama aracılığıyla bir tür temsil ya da bir nesneye ilişkin yargı verme gücüdür. Bu şekilde bir hoşlanmanın nesnesi güzel olarak adlandırılır"* (Kant, 2011: 45). Bu yüzden güzel, herhangi bir çıkarla ilgisi olmayan bir beğeni nesnesidir. Burada mühim olan bir çıkarla ilgisi olmayan bir beğeni yani hoşlanma duygusu ile güzel hakkında yargıda bulunurken özgür olunmasıdır. Bu özellikler çerçevesinde ulaşılabilecek başka bir sonuç, öznenin onu yargılaması sırasında yaptığı değerlendirmenin herkes için geçerliymiş gibi ele alınabilecek bir pozisyonda oluşmasıdır. Fakat böyle bir evrensellik algısı kavramlardan kaynaklanmaz, *"çünkü ona göre kavramlardan haz ya da hazzı duyusuna bir geçiş yoktur"* (Kant, 2011: 45).

Güzel, bir kavramla ilgili değildir, çünkü güzel bir nesneye ilişkili değildir. Nesnenin maddi varlığından çok biçimsel temsili dikkate alınmalıdır. Buradaki biçimsel *"tekil bir nesnenin hayal gücündeki düşünsel yansıması"* olarak açıklanmaktadır (Kant, 2011: 88). Güzellik deneyime dayandırılmaz, çünkü her insanın birbirinden farklı deneyimleri vardır. Kant, deneyimden önce gelen evrensel bir şeyin peşindedir. Bu şekilde yargı, akıl tarafından verilir gibidir, çünkü akıl da etik davranmamızı sağlamak için kendisine yasa verir. Güzel, çıkar gözetmeden hoşnut eder. Etik gibi, güzellik anlarında kişisel çıkarımızı bir kenara bırakır ve rasyonel yargı yoluyla belirlenimde bulunuruz. Güzel, hayal gücümüzü ve anlayışımızı özgürleştirir. Güzel olanda, Kant'ın kategorik zorunluluğunun altında yatan özgürlüğe benzer bir

özgürlük deneyimlenir. İnsanlar kendilerini kişisel çıkarlardan kurtardıklarında, daha özgür insanlar olurlar. Güzel, öznel olmasına rağmen her insan için geçerlidir. Pratik aklın düşünümü olarak reflektif yargı ve nihayet temsilin formel yapısı güzel olanda öze ait olan şeyi yansıtabilir. Bu temsil özü yakalaması nedeniyle o şeyin (nesnenin) bir niteliği gibi serimlenir (Kant, 2000; 2011: 46). Bu duyguyu herkes için, duyarlık bir zorunluluk olarak algılamakta ve bu duygu, bir kavram tarafından belirlenim kazanan nesnenin bir özelliğiymiş gibi ele alınarak yapılmaktadır. Anlama yetisi ve hayal gücü arasındaki özgür oyun burada tesirli olacaktır. Bununla birlikte özgür oyun, bireyin zihinsel yetilerinin herhangi bir belirli kavram ya da pratik fayda amacı taşımaksızın, tamamen kendi iç dinamiğiyle harekete geçtiği bir durumu betimler. Güzel, bir nesnenin algılanışı esnasında ortaya çıkan bu oyun, öznenin zihinsel bir uyum hissi yaşamasını sağlamaktadır. Bu edim haklı olarak genişletilebilir ve doğa karşısında ve sanatta da yarar gibi ikincil değerlerden arıtılmış bilişsel bir farkındalık yaratılabilir (Ginsbrog, 2006). Özgür oyun zihnin bir uyum yakalamasıyla başlar ve kendi başına bir dinamizm yaratmasıyla nihayete erer.

"İmgelem tikel bir nesneyi şekil bakımından düşünsel olarak yansıtır. Bunu yaparken anlak belirlenimli bir kavramıyla bağlantıya girmez. Fakat genelde kavramlar yetisi olan anlak kendisi ile bağıntıya girer: anlağın belirlenimsiz bir kavramı ile bağıntıya girer. Başka bir deyişle, salt özgürlüğü içindeki imgelemin, belirlenmemiş yasallığı içindeki anlak ile uyum içindedir" (Deleuze, 2000: 90).

Kant, estetik yargıdaki hayal gücü ve anlayışın uyumlu serbest oyununu, deneysel yargıdaki uyumlu ilişkileriyle karşılaştırır. Estetik yargı, yargı gücünün bir prosedürü aracılığıyla, sezgi yetisi olarak hayal gücünün, kavramlar yetisi olarak anlama yetisinin ve aynı zamanda en yaygın deneyim uğruna kullanması gereken bir nesnenin ortak kavranışına eşlik eder. Yalnızca ikinci durumda deneysel bir nesnel kavram uğruna bunu yapmaya zorlanırken, ilk durumda (estetik yargılamada) yalnızca temsilin her iki bilişsel olanağının özgürlükleri içinde uyumlu (öznel olarak amaçlı) bir akıl eylemi için gerçekleştirilebilir. Aklın bu edimi uygunluğu algılamak uğrunadır ve temsili durumu zevkle hissetmeyi meydana getirir. (Kant, 2000; Sakızlı, 2020: 182)

Kant, hayal gücünün ve anlayışın özgür oyununa ilişkin açıklamasının önemini vurgularken, beğeni yargılarının ikinci bir öznel koşulunu tanımlamaya devam eder. Güzellik deneyimimiz, hayal gücünün ve anlayışın özgür oyununun haz verici duygusundan oluştuğu için, Kant bu özgür oyundan zevk alabilmemiz gerektiğini ve dolayısıyla bu özgür oyunu bir haz duygusu aracılığıyla ayırt etmemizi veya 'hissetmemizi' sağlayacak bir kapasiteye sahip olmamız gerektiğini kabul eder. Buna göre, Kant bir 'sağduyunun' beğeni yargılarının gerekli bir koşulu olduğu sonucuna varır (5:237-38). Böylece tüm insanların böyle bir kapasiteye sahip olduğunu düşünmek için iyi bir nedenimiz olduğunu savunur (5:238-39). Sonuç olarak, hayal gücünün, anlayışın ve bu özgür oyundan zevk almamızı sağlayan sağduyunun özgür oyunu, zevk yargılarının ayrı ama aynı derecede gerekli öznel koşulları olarak yorumlanır.

“Güzelin İdeali Üzerine” bölümünde Kant, hayal gücünün ideali olduğunu öne sürer. Bu, yargı yetimizin yücelik duygusunu, uyumdan değil, hayal gücünün akıl ve onun aşkın idealarıyla ilişkilendirilmesi sırasında ortaya çıkan çatışmadan ve ardından gelen egemenlikten yarattığı anlamına gelir. Aynı estetik hazza, tarafsızlık olarak iki farklı köken atfetmemiz garip gelebilir. Ancak, Kant için garip görünmemektedir. Tarafsızlığın estetik hazı, güzeldede zihinsel uyumdan kaynaklanırken, yücede zihinsel çatışmadan ve ardından gelen hâkimiyetten kaynaklanır. Zihinsel çatışma gerçekten tarafsızlığa neden olabilir mi? Zihinsel uyum tarafsız hazza neden olabilir. Ancak zihinsel çatışmanın bunu yaptığından şüphe edilebilir. ‘Çatışma’ kelimesi, tarafsızlıkla değil, çıkar ve mücadele acılarıyla ilişkilendirilir (Sakızlı, 2020: 184).

Kant, *Güzelin Analitiği*’ne eklediği güzel ve beğeni yargılarına ilişkin önemi bir kez daha vurgulamıştır. “Her şey beğeni kavramına doğru akmaktadır ve bu bir nesneyi imgelem yetisinin *özgür yasalığı* ile bağıntı içinde yargılama yetisidir. Şimdi, beğeni yargısında imgelem yetisi özgürlüğü içinde irdelenmeli ise, o zaman ilk olarak çağrışım yasaları altına alındığında olduğu gibi doğurgan olarak değil, ama üretken kendiliğinden etkin olarak (olanaklı sezgilerin keyfi biçimlerinde yaratıcı olarak) alınmalıdır” (Kant, 2011: 67).

Kant, estetik yargıların nitelikleri üzerinde konuşurken yüce kavramına ayrıca araştırma alanı açar. Güzel ve yüce kavramları ve buna dair yargılarda büyük bir koşutluk bulunsa da ciddi ayrılıklar da göze çarpar. Estetik yargılar, öznel bir zemine dayanır ve bilgi yargıları değildirler. Teorik (mantıksal) yargıda tasarım, nesnelere anlama yetisi aracılığıyla bağlanırken estetik yargı söz konusu olduğunda hayal gücü aracılığıyla haz ve haz duymama duygusuna bağlanır (Kant, 2011: 41-42). Bununla birlikte estetik yargılar evrensel olarak geçerlidir. Bir nesnenin güzel olduğuna karar veren biri, yargıyı yalnızca kendisi için değil, herkes için geçerli olarak alır. Çünkü estetik yargı, güzel olarak yargılanan nesnede ve ayrıca estetik yargı sürecinde yargıcın bilişsel güçlerinin işleyişinde biçimsel amaçlılığın farkındalığıdır (Kant, 2000: 5:220-223). Son olarak, ‘Analitik’, bunun güzel olduğuna dair bir yargının, nesneyi ‘zorunlu bir tatmin nesnesi’ olarak temsil ettiği iddiasında doruğa ulaşır (Kant, 2000: 5:240). Kant’ın amaçladığı kip normatiftir. Estetik yargılar, “zorunluluk iddiasında bulunur ve herkesin böyle yargıladığını söylemez. Fakat herkesin buna göre yargılaması gerektiğini iddia eder” (Kant, 2000: 20:239). Bu nedenle, “bir şeyi güzel olarak ilan eden kişi, herkesin söz konusu nesneyi onaylamasını ve aynı şekilde güzel olarak ilan etmesini ister” (Kant, 2000: 5:237). Kant’a göre “beğeni için tüm düzenlemenin temeli duyguda doyum veren değil fakat sadece biçimi yoluyla haz verendir” (Kant, 2011: 168). Bu yüzden yargı, doyum gibi anlaşmaya varılması güç bir faktöre değil, biçime dayanır. Bir başka önemli nokta da estetik yargıların oluşumunun bilmenin uyumu üzerine dayanmasıdır. Kant’ın kendi ifadesiyle “yargıya estetik denmesinin biricik sebebi, deterministik zemininin bir kavram değil salt duyumsanabildiği ölçüde, zihnin yetilerinin oyunundaki uyumun (iç duyusunun) duygusu olmasıdır” (Kant, 2011: 82). Bu yetilerin, bütün insanlar için ortak olması estetik yargının genel geçerlilik talebi hususunda bir başka sebep olarak kabul edilmesinden kaynaklanır.

Estetik Yargının Nitelikleri ve Amaçlılık Fikri

Kant’ın estetik yargı hakkında ufuk açıcı çalışmalarında önemli bir yere sahip olan bir diğer kavram ise ortak duydur. Ortak duyu, bilmenin uyumuyla bağlantılıdır ve estetik yargıların evrensel iletişimini sağlayan şartlardandır. Kant’a göre “sadece ortak bir duyu olduğunu varsayarak beğeni yargısı ortaya koyabiliriz” (Kant, 2011: 144). Zira ortak duyu, bilmenin uyumuyla ilintilidir ve estetik yargıların evrensel iletişimini mümkün kılan şartlardan biridir. Kant’a göre yalnızca ortak bir duyu olduğunu varsayarak beğeni yargısı sunabiliriz. Ortak duyunun önemi, öznel nitelikli estetik yargıların evrensel iletişimini sadece bu varsayım altında düşünebilmemizden kaynaklanır. “*Estetik yargılar da tıpkı teorik (mantıksal) yargılar gibi görgül ve arı yargılara ayrılabilirler; birinciler bir nesnenin ya da onun tasarım türünün hoşluk ya da nahoşluğunu, ikinciler ise Güzelliğini bildirirler; birinciler duyu yargılarıdır (maddi estetik yargılar); yalnızca ikinciler (biçimsel olarak) asıl beğeni yargılarıdır*” (Kant, 2011: 76). Bu alıntıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere, bir şeyin hoş olup olmadığını ifade eden, fakat formel olmaktan çok duygusal olan ve nesne ile doğrudan bir ilişkiyi zorunlu kılan yargılar da estetik yargı başlığı altında sınıflandırılabilir. Fakat bunlar duyu temelli yargılardır ve güzel yahut yüce ile hiçbir ilgileri yoktur. Gerçek beğeni yargıları, öznel temellere dayanmak, haz ve haz duymama duygularıyla bağlantılı olmak suretiyle elde edilen formel yargılardır. Bu yargı türü, Kant’ın *Yargı Yetisinin Eleştirisi*’nde ana konuyu oluşturur. Anlaşılacağı gibi tekil bir yargı olan estetik yargı, öznel temellere dayanır ve haz ve haz duymama duygularıyla ilgilidir. Bununla birlikte anlama yetisi ve akıl kavramlarına dayanmadığı için ahlaki yargılar ile teorik (mantıksal) yargılardan tamamen ayrılır. Ayrıca, duymalara dayanan, haz ve haz duymama duygularıyla ilişkili olan duygusal yargılardan da farklıdır. Bunun nedeni, estetik yargının, forma dayalı olup nesneye dayalı olmamasıdır.

Güzel üzerine estetik yargı ve yetilerin uyumuna gelecek olursak, güzele dair estetik yargılarda önümüze çıkan ilk mühim konu, diğer kavramların etrafında toplandığı, anlama yetisi ve hayal gücü gibi bilme yetileri arasındaki uyum konusudur. Bu uyumu ifade ederken Kant, “öznel bir anlaşma”, “zihinsel yetilerin öznel oyunu”, “diriltelen zihinsel güçler” kavramlarını kullanır (Kant, 2011: 99). Bu doğrultuda genellikle “özgür oyun” ifadesini kullanır ve bu ifade çoğu zaman “uyum” sözcüğü ile beraber anılmaktadır. Kant’ın özgür oyun ve uyumla göstermeye çalıştığı şey, güçlerden herhangi birinin yasa koyucu tarzda işlev üstlenmeden birbiri üstünde hakimiyet kurmadan işlevlerini yerine getiriyor olmasıdır. “Çünkü hiçbir belirli kavram onları tikel bir bilme kuralına sınırlamaz” (Kant, 2011: 69). Belirli bir bilme kuralıyla sınırlandırılmadığı durumlarda ve belirli bir kavramın olmadığı güçler birbirlerine yasama yapmazlar. Aksi halde estetik yargılardan bahsetmek olanaklı değildir. Zira anlama yetisinde belirleyici olduğu durumlarda reflektif yargı değil, yargının belirleyici yanı söz konusudur. Fakat yetilerin kendileri üstünde baskı yapmaması gerektiği

kanaatinin belirişi, uyumun ve özgür oyunun niteliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ise başka bir sorunla ve buna özgü bir ayrımla karşılaşmaktadır. Kant, bu noktada hayal gücünün özgür ediminden bahsederken hayal gücüyle ilgili olarak “tüm varsıllığı yasadışı özgürlüğü içinde saçmalaktan başka hiçbir şey üretmez ama yargı gücü onu anlak ile uyumlu kılan yetidir” (Kant, 2011: 191) der. O halde, estetik yargıda anlama yetisi yasa koyucu bir rol oynasa da hayal gücünün özgürlüğünü engellemez mi? Bu soru, yetilerin uyumunu ve özgür oyunu merak eden bir bakış açısıdır. Zira estetik yargıda hayal gücünün, bir kavramın sınırlarına bağlı olmadan, anlama yetisinin yasal çerçevesine uyması zorunludur. O halde, hayal gücüne dair değerlendirmenin saçma görünmemesi için de böylesi bir açıklama gereklidir. Buna göre estetik yargı, bilgi vermek veya en azından belirli koşulları karşılamak zorunda olsa da belirleyici yargının aksine bir kavrama dayanmaz. Burada esas olarak önemli olan şey, estetik yargıda bulunurken hayal gücünün, kavramla ve kavramdan doğan sınırlarını aşıp dolayısıyla özgürce oyununu oynamak ve belirleyici yargıda olduğu gibi verili kurallara tabi olmadığını göstermektir (Dağtaşoğlu, 2013: 168).

Estetik hazı hazırlayan ve estetik yargının ortaya çıkmasına imkân veren diğer bir etken ise amaçlılıktır. Kant amaçlılık ilkesini "nesnesine ilişkin bir kavramın nedenselliği" olarak tanımlar (Kant, 2000). Nesnelere amaçlı olarak, bir amaç için tasarlanmış olarak görürüz ve bir nesnenin amaçlılığı, bir nesnenin tasarlanmışlığı, mutlak belirli bir amaç olmasa bile varsayılır. Amaçlılık ilkesi, yargıladığımız nesne hakkında hem sağlam bir anlayış oluşturabilmemiz hem de bir nesne için bir amaç beklememizi sağlayan özel bir reflektif yargı ilkesidir (Allison, 2001). Reflektif yargılama biçiminin bir türü olan estetik yargıdaki amaçlılık, reflektif yargı biçiminin yine diğer bir türü olan teleolojik yargıda görülen amaçlılıktan farklı bir şekilde işler (Tekçe, 2021). Teleolojik yargılarda nesnel bir temel bulunmasının yanı sıra anlama yetisi ve aklın yasaması vardır. Estetik yargılarda ise öznel bir temel olarak haz ve haz duymama duygusunun bağlantısı vardır (Kant, 2011: 129). Özne kaynaklı formel bu amaçlılık, güçlerin özgürce oynadığı oyun ile bir uyum sağlayarak haz duygusunun ortaya çıkmasına olanak verir. Bu bağlamda Kant şu iddiada bulunur: “Öznenin bilgi güçlerinin oyunundaki salt biçimsel amaçlılığın bilinci, bir nesnenin onunla verildiği bir tasarım durumunda, hazın kendisidir” (Kant, 2011: 75).

Estetik yargıda amaçlılık konusunda Kant'ın yaptığı önemli bir tespit daha bulunmaktadır. Kant'ın bu tespitinden hareketle, amaçsız bir amaçlılıktan bahsetme konusunda güçlü bir umut doğmaktadır. Nesnel ve öznel amaçlılık arasındaki farktan yola çıkarak Kant'ın bu kavramla anlatmak istediğini kavrayabiliriz. Çünkü nesnel amaçlılıkta nesnenin bir kavram ile uyumlu olduğu ve aynı zamanda gerçekliğe dayandığı bir yargı söz konusudur. Ancak, “öznel amaçlılıkta nesnel ve olgusal bir zemin gerekmediğinden nesnel bir amaca ihtiyaç duymaz ve bu durum amaçsız amaçlılık olarak ifade edilmektedir” (Kant, 2011: 73). Kant, amaçlılık konusunda, bir amaca

dayandırmadan biçime göre düşünmek gerektiğine özellikle dikkat çekmiştir. Estetik yargının temelinde yatan formun iç uyumu, amaçsız amaçlılık olarak adlandırılabilir. Estetik yargıya konu olan biçimin nesnel bir amacı veya gerçeklik temeli olması şart değildir. Fakat bu, biçimin veya formun iç uyumundan, yani amaçlılığından yoksun olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, iç uyum olmadan herhangi bir biçim veya nesneden söz etmek de giderek zorlaşacaktır. Böylece estetik yargıya konu olabilecek bir şey elimizden kayacaktır. Bu sebeple, nesnel bir amaç bulunmadığında amaçsız amaçlılıktan bahsetmek olasıdır. Söz konusu bu amaçsız amaçlılık aynı zamanda estetik yargıların temel niteliklerinden birini oluşturur ve estetik yargı ile teleolojik yargı arasındaki önemli ayrımlardan birini belirginleştirmektedir. Güçler arasındaki uyum ve özgür oyun konusuna geri dönebilir ve amaçlılık ile ilgili bir değerlendirme yapabiliriz. Bu kavramları birbirini destekleyen iki kavram olarak görebiliriz. Çünkü nesnel bir amaca bağlı olmayan iç uyum olarak anlaşılabilir amaçsız amaçlılık, bir amaca bağlı olmayışı bakımından “özgürlük” kavramına, iç uyumun var olması zorunluluğu bakımından da güçler arasındaki uyuma yakın olduğu şeklinde anlaşılabilir. Yukarıdaki ifadeler Kant'ın Güzel üzerine estetik yargıların temel veya kurucu yapısıdır. Bu kavramlar belirli bir sistematığı ve kendine özgü çalışma prensiplerini ihtiva eder. Bu nedenle örneğin, ortak duyu, uyum, özgür oyun ve amaçsız amaçlılık gibi kavramların kurucu zorunlulukları gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca bu kavramlar anlama yetisi ve hayal gücü arasındaki ilişkiyi anlamak bakımından çok önemlidir. Kaldı ki, estetik yargı biçimlerinin evrenselliği söz konusu yapıya özgü bu işleyiş ve işleyişin dışlıları olan bu kavramlar aracılığıyla olur (Tekçe, 2021: 32).

Kant güzelin analitiğini nitelik, nicelik, ilişki ve modalite olmak üzere dört “moment”e ayırmıştır. Kant, güzelliğin evrensel olduğunu ve aynı zamanda “bakanın gözünde” olduğunu a priori bir ilke kullanarak gösterebileceğini düşünmüştür. Modalite, bir önermenin olasılığını veya imkânsızlığını, rastlantısallığını veya zorunluluğunu ileri süren veya reddeden rasyonel bir sınıflandırmadır. Kant'ın dördüncü momenti, güzellik modunun gerekli olduğunu iddia eder, ancak güzelliğin özel bir tür zorunluluğu vardır. Kant'a göre güzellik, bir kişi bir şeyi güzel olarak tanımlarsa herkesin aynı fikirde olması gerektiği anlamında gereklidir (Atalay, 2007: 48; Altuğ, 2007). Evrensel mutabakat kavramlardan veya deneyimden kaynaklanmaz. Herkes kendi iradesiyle aynı fikirde olmalıdır. Büyük bir çoğunluk, kendisine söylenmeden ilgisiz bir zevk hisseder. Güzellik, estetik olarak gereklidir. Çünkü kişinin bir nesnedeki amaçlı biçimin farkına varmasını sağlar. Yine, güzelliğe boyun eğmek öznel ama zorunlu olarak evrenseldir. Kant'a göre, gerçek bir toplumsal duyuya sahip olmak yalnızca zevk açısından bir olasılıktır. Öznel bir ilke olan *sensus communis*, evrensel bir zevk olarak işler (Alison, 2001: 144). Başka bir deyişle, güzellik özel bir duygu değil, kamusal bir duygudur. Aslında, güzelliğin gerekliliği, bir güzellik "nesnesi" olmaktan çok, bizim hakkımızda daha çok şey söyler. Estetik bir yargının "sağduyu" olduğunu ima eder. Buradaki sağduyu, mantık veya bilgi anlamına

gelmez. Kant buna "sağduyu" der. Kant'a göre, sağduyu, her insanın aynı şekilde işleyen bir estetik yeteneğe sahip olduğu anlamına gelir. Her insanın güzelliği hissedebilmesi şeklinde yorumlanabilir. Sanki güzelliği görme yeteneği insan olarak donanımımızın bir parçasıymış gibi hissedilir (Alison, 2001: 145-147). "Sağduyu" her insana aittir çünkü anlama, hayal gücü ve duyarlılık yetenekleri söz konusudur ve bu yetenekler her insanda a priori olarak mevcuttur. Dolayısıyla, "sağduyunun" varlığı, anlama ve hayal gücünün evrenselliğine ve bunlar arasındaki serbest oyuna bağlıdır. İnsan olmak, estetik bir duyuya sahip olmaktır. İnsan olmak, duysal alemin altında yatan duyular üstünü hissetmektir (Kant, 2000: 59-60; Keskin, 2019: 68).

Özetle, Kant'ın belirlediği dört moment estetik yargılara sınırlamalar getirir. İlk sınırlama, estetik yargıların hiçbir kişisel çıkar içermemesi gerektiğidir. İkinci sınırlama, estetik yargıların evrensel ancak öznel kaynaklı olması gerektiğidir. Bir kavramın merceğinden bakmayan öznel bir duygudur. Ancak aynı zamanda her insana ait bir duygudur. Üçüncü sınırlama, nesnenin biçiminin bir amacı varmış gibi görünmesidir. Fakat bu amaç ne bilinir ne de kullanılır. Dördüncü sınırlama, güzelliğin her insanın sahip olduğu estetik bir içgüdü veya sağduyu olmasıdır. Tüm insanlar, kişisel çıkarları bazen onları buna karşı kör etse bile, a priori güzelliği görme yeteneğine sahiptir (Sasa, 2019).

Güzellik zevki, yargı yetisinin, hayal gücünü, özgür oyununda, anlama yetisiyle ilişkilendirmesinde bulunduğu uyumdan kaynaklanır. Peki, doğadaki yüceliği tefekkür etmenin hazzı nasıl ortaya çıkmaktadır? Yücedeki hazdan sorumlu olan aynı türden bir uyum mudur? Kant'ın cevabı yücedeki hazın "içimizdeki doğa'dan ve dolayısıyla dışımızdaki doğa'dan üstün olduğumuzun bilincine varabilmemiz" nedeniyle ortaya çıktığı yönündedir (Kant, 2000: 264). "Yücelik hissi, estetik büyüklük karşısında hayal gücünün akılla tahminine ulaşma yetersizliğinden kaynaklanan bir hoşnutsuzluk hissi ve aynı zamanda, en büyük duysal yetinin akıl yürütmeleriyle uyumlu olmasının yetersizliğine dair bu yarıdan kaynaklanan uyanmış bir hazdır. Bu fikirlere ulaşma çabası bizim için bir yasa olduğu sürece böyledir. Başka bir deyişle, bizim için aklın bir yasadır, bizi olduğumuz şey yapan, doğa'da bir duyu nesnesi olarak bizim için büyük olan her şeyi düşünmeyle karşılaştırıldığında küçük saymamız gerektiğidir. Varlığımızın bu duyular dışı tarafının hissi bizi canlı kılar ve bu yasayla uyum sağlar" (Kant, 2000: 257; Matthews, 1996). Bunun yanı sıra güzel üzerine estetik yargılarda özgür oyun ve uyumdan doğan bir haz varken, yüceliğe ilişkin estetik yargılarda hayal gücü ve aklın çatışması yoluyla haz doğar. Bu sebeple, güzel üzerine yargılarda var olan olumlu bir temel ve uyum yerine, yüce üzerine yargılarda olumsuz bir temel olduğunu söyleyebiliriz. Kant'ın ısrarla işaret etmiş olduğu gibi, "doğadaki yüceden hoşlanma da buna göre yalnızca olumsuzdur (güzelden ise, olumlu), yani hayal gücünün kendini özgürlüğünden yoksun bırakmasının bir duygusudur" (Kant, 2011: 131). Kant, yüce üzerine yarıda bulunurken akıl ve hayal gücü arasındaki etkileşim

hakkında şu değerlendirmeleri yapar; "Çünkü tıpkı imgelemin ve anlağın güzeli yargılamada uyumları yoluyla zihnin yetilerinin öznel bir amaçlılığını yaratmaları gibi, imgelem ve us arasındaki çekişmeler sayesinde aynı şeyi gerçekleştirirler" Kant, 2011: 118). Burada çelişki, hayal gücünün kendini aşmaya çalışarak aklın yanında yetersiz kaldığını anlamasıdır. Bu olumsuzluk bir haz kaynağı olabilmektedir. Çünkü yüce ile karşılaştığında hayal gücü bu gerginlikte kendini aciz hissederken, akıl da doğanın dahi aştığı kendi yüceliğini, algılamaya başlar. Aslında, Kant'ın kendisi, Doğa'daki yüceliğin, benliğin içinde sonsuzluğun öznel bir eşdeğerini bulmak için duysal formun sınırlarını kırma mücadelesini temsil ettiğini iddia eder. Bu nedenle, Doğa'nın yüceliğini tefekkür etmenin hazının tarafsız bir karaktere sahip olacağını hayal etmek güçtür. Tam tersine, çok ilgi çekici bir karaktere sahip olacaktır. Çünkü haz, kuşkusuz, duyu ile akıl arasındaki mücadeleden ve bunun sonucunda ikincisinin birincisi üzerindeki egemenliğinden kaynaklanmaktadır (Matthews, 1996). Kant da bu anlamda şunları ifade etmiştir: "Yüce hiçbir duysal biçimde kapsanamaz ama yalnızca aklın idelerini ilgilendirir ki, bunlar için uygun hiçbir sergileme olanaklı olmasa da tam bu duysal sergilemeyi kabul eden yetersizlik yoluyla uyarılıp zihne çağırırlar" (Kant, 2011: 103). Yüce, bizimle doğrudan ilişkili (ilgili) bir şeyse, doğada keşfedilen bir yüce olarak adlandırdığımız şeylerin olup olmadığı sorusu akla gelir. Çünkü, dışımızda yüce diye nitelendirdiğimiz hiçbir şey olmazsa, hayal gücünü uyandıran ve akıl ile çelişmesine sebep olan etmen nereden kaynaklanacak? Bu yüzden yüce, kendimizde bulabileceğimiz bir şey olsa da onu ortaya çıkaran nesnelere mevcuttur. Kant, doğada yüce olarak yarıladığımız nesnelere örnek olarak Mısır'daki piramitleri, okyanusları, volkan ve kasırgaları, sıradağları örnek vermektedir (Kant, 2011: 77). Kant, yüceyi de kendi içinde "matematik yüce" ve "dinamik yüce" şeklinde iki temel başlık altında incelemektedir. Çünkü hayal gücü yetisi, yüce ve ilişkili kavramlar üzerine yarıda bulunurken hem bilme gücü hem de istek gücü bakımından işleyebilmektedir. Hayal gücü bilme yetisi bakımından işlediğinde matematik yüce, istek gücü bakımından işlediğindeyse dinamik yüce ortaya çıkmaktadır. "Fakat bu hareketin öznel olarak ereksel bir biçimde yarılanması gerekir (çünkü Yüce haz verir); böylelikle imgelem aracılığıyla ya bilgi ya da istek yetisine ilişkilendirilir; fakat her iki ilişkide de verilen tasarımın erekselliğinin yalnızca bu yeti açısından (erek ya da çıkar olmaksızın) yarılanması gerekir; buna göre ilk durumda nesneye imgelemin matematiksel, ikincide dinamik bir ayarlanışı olarak yüklenir; böylece nesne sözü edilen iki yolda yüce olarak tasarımılanır" (Kant, 2011: 105).

Kant'ın örneğinden yola çıkarsak Mısır piramitleri ve benzeri doğal veya insan eliyle oluşturulmuş büyüklükler 'matematik yüce' olarak nitelendirilmektedirler. Çünkü bu değerlendirmede, hayal gücünün "ayrıştırma" ve "birleştirme" işlemleri yapması gerekmektedir. Hayal gücü ayrımsama işlemini süresiz olarak gerçekleştirebilir fakat ilgili bu işlemin sürekliliği altında ayrımsanan bu şeyi (nesneyi) bir bütünlük olarak kavramak ve değerlendirmek

olanaksızdır. Nitekim hayal gücü ayrımsadığı şeyleri toparlayamazsa, belirli bir süre geçtikten sonra, bu yücelik takip edilemediği için önceden ayrıştırılmış olan parçaları takip edememeye ve unutmaya başlar. Bu yüzden büyük yapılar, piramitler gibi, bir bütün olarak algılanamadığı ve tek bir algı anına sığdırılamadığı için böyledir. Böylesi muazzam doğal veya yapay yapılar ahengi olumlu anlamda dağıtan estetik deneyim imgeleridir. Kant'ın deyişiyle, "göz en alt katmandan zirveye kadar ayrımı tamamlamak için biraz süreye ihtiyaç duyar; fakat bu süre içinde birinciler, imgelemin sonuncuları algılamasından bir derece kaybolurlar ve bütünleme hiçbir zaman eksiksiz değildir" (Kant, 2011: 110). Hayal gücünün sınırları matematik yücede zorlanır ve bu süreç devam etse bile tam manasıyla sağlıklı bir şekilde sona erdirmesi olanaksızdır. Bunun yanı sıra bu iddiadan, matematik yücenin diğerlerine kıyasla daha fazla nicelikle bağlantılı olduğu sonucuna da varılmaktadır. Dinamik yücedeyse doğa "korku yaratan olarak tasarılanmalıdır" (Kant, 2011: 120). Bu kapsamda, Kant'ın verdiği örnekler olan kasırgalar ve sonsuzluk hissi yaratan okyanuslar dinamik yüceye örnektir. Ancak, muhtemel yanlış anlamaları engellemek adına dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Böylece, yücenin matematiksel-dinamik ayrımı, ilk Eleştiri'deki kategoriler tablosunda köklerini bulur. Ancak başka bir bağlantı daha vardır. Kant, ilk Eleştiri'de matematiksel ve dinamik sentez arasında ayırım yapmıştır. İlki, birbirine ait olması gerekmeyen homojen parçaların bir bileşimiyken, ikincisi, yine de birbirine ait olması gerekmeyen heterojen parçaların bir bileşimidir. Bu ayırım, yücenin analizinde yeniden ortaya çıkar. Dinamik yüce insanda ihtişamı ve sonsuzluk hissi yoluyla ilgili büyüklüğün yüceliği karşısında sarsılma duygusu yaşatır. Bu duygu bireyin direnmesinin yücelik karşısında neredeyse bir hiç olduğu duygusuyla noktalanır. Yoksa yücelik karşısında bir tehdit hissetmek anlamında değildir. Tam tersine "korkan biri doğanın yücesi üzerine yargıda bulunamaz, tıpkı eğilim ve itki yoluyla ayartılan birinin güzel üzerine yargıda bulunamayacak olması gibi" (Kant, 2011: 121). Ancak gerçekten tehlikede olmayan kişinin ruhunun güçleri etkin yüce karşısında olağan ortalamanın üzerinde olur ve bir yaşama gücü meydana gelir. Yüce üzerine yargıların, özellikle de etkin yücenin hayal gücüne çok geniş bir alan ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bu duruma neden olan şey, hayal gücünün bu işlemde anlama yetisiyle değil aklın edimleriyle bağlantılı (ilişkili) içerisinde olmasıdır (Dağtaşoğlu, 2013: 169). Her iki yargılama türünde de hayal gücünün temel bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, güzeli değerlendirirken hayal gücü anlama yetisiyle ilişkiliyken, yüceyi yargılamak hayal gücü daha çok akıl ile bağlantılıdır. Hayal gücü ve yargı gücü, anlama yetisi ile duyarlık ve akıl arasında köprü kurar. Bu köprüyü inşa etmek için, yukarıda bahsedilen ilişkileri dikkate almak gerekir. Nitekim bir tür bilgiden diğerine geçmek için hayal gücü ve yargı gücünü kullanırız. Bu, bilme yetileri arasında bir bağlantı kurmamızı mümkün kılar.

Ne var ki estetik yargının bir yargı biçimi olması olgusuyla çeliştiği anlaşılmaktadır. Bir şey güzel olarak

tanımlandığında sadece onun kişileri mutlu ettiğini kasteder. Kişi kendi değil, o şey hakkında söylemde bulunur ve dar bir alana geldiğinde kendi görüşleri için nedenler bulmaya çalışır. Yaptığı şey duygularını açıklamak değil, duygularının nesnesinin niteliğine işaret ederek, onlara gerekçe kazandırmaktır. Nedenler için yapılan her türlü araştırma evrensel rasyonellik karakterine sahiptir. Sonuç olarak diğerleri rasyonel oldukları sürece, kişinin hissettiği hazın aynısını hissetmeleri gerektiğini iddia edebilir (Scruton, 2003: 108).

Kant felsefesinde estetik yargılar nesnenin kendisiyle değil de formuyla ilişkili olduğu için bu yargı biçiminde bir nesnellik kavranabilir. Bu doğrultuda haz ve hazzıksızlık üzerinden yakalanan öznel deneyim yine de bu koşulların her bir bireyde bulunduğu iddiası ile genel geçerlilik kazanır. Estetik yargılar bu nedenle ne anlama yetisinin kavramlarına veya mantıksal yargılara ne akla dair kavramlara ne de ahlaki yargılara benzemedikleri için bir hayli farklılardır. Fakat yalnızca duyuma dayanan veriler olmadıkları için de duyularına da benzemezler. Biçimden hareketle öne sürülen bu yargılar düşünme ile hayal gücü arasındaki uyumun bilinçli bir ifadesi olarak anlaşılabilirler (Guyer, 1997).

Sonuç

Felsefi düşünce boyunca estetik, kendi başına bir disiplin olarak üzerine düşünülmemen bir konuyken Baumgarten estetiği ayrı bir bilim olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak estetiğe hak ettiği önemi veren Kant olmuştur. Bu değer, Kant'ın estetiği Baumgarten'dan alarak geliştirmesiyle olanaklı olmuştur. Bu nedenle Kant'ın estetiğe bakışının ve hangi kavramlar ve düşünüşle felsefi bu soruşturmayı sürdürdüğünün anlaşılması bu disiplinin geçmişi ile geleceği arasındaki bağlantıyı kurmak ve nihayet bu alanda da ortak yargıların olup olmayacağını tartışmak bakımından değerlidir.

Kant'ın estetiğe dair görüşleri, insanı hem doğada bulunan bir canlı hem de amaçlar ülkesinin bir vatandaşı olarak veya başka bir deyişle duyumu ile aklının ya da mantıksal yargıları ile ahlaki yargılarının birliğinde anlamak bakımından zorunlu unsurdur. Bu nedenle Kant'ın ilgili kritiklerinin potasında eritilmiş bir karara varmak, estetik hakkındaki düşüncelerini anlamak için sağlıklı bir yöntemdir. Kant'ın bütün felsefesinin temel unsuru "saf" ve "a priori" olmanın nasıl savunulacağıdır. Ayrıca bu felsefenin tüm alanlarında deneyimin etkisi inkâr edilmeden aklın farklı fakültelerinin güçlü katkısına işaret edilir. A priori bir zemin veya bu felsefeye özgü ifadeyle transandant veya transandantal ben ve akıl kapasitesi çeşitli farklı formülasyonlar altında hüküm verir. Kant felsefesinde düşünme bir yargıya varmaktır ve bu felsefede yargının işlevini çözümlmek, estetik yargı probleminin anlaşılmasında yol gösterici olmuştur. Bunun yanı sıra estetik yargının kendine özgü gücünden veya işlevinden söz etmek için öncelikle belirleyici ve reflektif yargı arasındaki ayırımın temellerinin tespit edilmesi gereklidir. Buradan hareketle bilimsel yargının, belirleyici

bir yargı, estetik yargının duyumsamalar sonrası ortaya çıkan subjektif yargı olduğu söylenebilir. Kant'a göre, estetik yargıya göre nesneyle ilişkimizde yargıladığımız, "yüce" ve "güzel" dediğimiz kavramlar ile nesnel arasındaki bağlantıyı reflektif bakış açısı etrafında konumlandırmaya çalışmış olduğumuza işaret edilmektedir. Beğeni, estetik yargının temelinde olduğu bir nesneye karşı duyulan etkilenimdir. Beğeni yargısı söz konusu olduğunda ise, onun her anlamda çıkarsız ve fayda gözetmeksizin olması gerektiği anlatılmaktadır. Benzer şekilde güzele dair yargılar da çıkardan ve faydadan kesinlikle bağımsız olmalıdır. Bu göstermektedir ki, estetik deneyim sırasında özne nesneden tamamıyla çıkarsızdır. Kant'ın ayırma girdiği bir diğer noktaysa güzelin kesinlikle belli bir kavrama dayanmadığıdır. Estetik yargı çeşitli modalite kalıpları içerisinde güzel düşünüldüğünde onun özüne ait olması (nicelik), amaçsız bir amaçlılık taşıması, genel bir yargı ifade etmesi (nicelik) ve zorunluluk bildirmesi gibi çeşitli sınırlamalarla zorunlu bir hüküm (yargı) ifade eder. Estetik yargıya fayda gözeterek bakılırsa bu konu hususunda bir hükümde bulunmanın nesnellikten uzak olacağı apaçıktır. Sanatın kendi telos'unu kendi içinde taşıdığına işaret eden amaçsız-amaçlılık kavramı eğer bahsedilen mevzu olmasıydı öznenin ilgili şeyden veya nesneden etkilenme biçimi belki de ortaya çıkamayacaktı. Alternatif olarak, Kant bunu, bir şeyin güzel olduğunu hissetmemize neden olan şeyin (ilgisiz ilgi), bir nesne biçiminde onun amacını algılamamız ama amacının ne olduğunu bilmememiz olduğunu söyleyerek yeniden ifade etmiştir (Kant, 2000; 2001: 55-58). Dolayısıyla, güzelliğin spesifik bir paradoksu şudur: Güzellik hem amaçlıdır hem de amaçsızdır. Yani, insan bir nesnenin amacıyla, onun açık amacını bilmeden ilişki kurar. Amaçlılık ise, bir şeyi bilinecek veya kullanılacak bir nesne olarak değil, kendinde olduğu gibi bakılması gereken bir ide olarak kavramak anlamına gelir. Bu, hayal gücümüz ve anlama yetimiz arasındaki ilişkiyi bize vermektedir. Estetik yargı söz konusu edildiğinde Kant'ın görüşleri içerisinde hayal gücü önemli bir yer tutmaktadır. Güzel ve yüce kavramı karşılaştırmasında yalnızca öznenin kaynaklanan estetik yargı ile oldukları gibi şeylerin karşımıza çıktığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. En azından estetik yargılarda bilme yetisinin sınırlarının aşılmak istendiği açıktır.

Sonuç olarak Kant'ın estetik konusunda duyum ile akıl arasındaki dengeli gözetmek suretiyle felsefesiyle uyumlu bir görüşe ulaştığı açıktır. Bunun yanı sıra son kritik, önceki kritiklerde özellikle soruşturulmadan bırakılan yetileri, yargı biçimlerini ve daha önemlisi iki kritiği tamamlaması bakımından zorunlu bir yapıyı açıklamaktadır. Bu nedenle bu felsefeyi daha iyi anlayabilmek, kritik felsefenin literatüründeki bütün kavramlar ile olan bağıntısında ve buna imkân veren 'ben' kavramı etrafında değerlendirmelerde bulunmakla mümkündür. Ne de olsa, Kant için, zihnin mimarisini büyük ölçüde ve ince bir titizlikle ortaya koymuştur denilse hata yapılmış olunmaz. Zira bu mimari ustalık kendi felsefesindeki kavramlar arası ilişkilerde de gözler önüne serilmiştir.

Kaynakça

- Allison, Henry E. (2001). *Kant's Theory of Taste*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altuğ, T. (2007). *Kant Estetiği*, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Atalay, M. (2007). "Kant's Aesthetic Theory: Subjectivity vs. Universal Validity" in *Percipi 1*. Stanford University.
- Dağtaşoğlu, A. E. (2013). *Kant Felsefesinde Estetik Yargının Epistemolojik Boyutları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.
- Deleuze, G. (2000). *Kant Üzerine Dört Ders*, Ankara: Öteki Yayınları.
- Eagleton, T. (2010). *Estetiğin İdeolojisi*, (B. Gözkan v.d., Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Ginsborg, H. (2006). "Reflective Judgment and Taste", *Philosophical Topics*, 34(1-2), 2006, 45-73
- Gözkan, B. (2018). *Kant'ın Şemsiyesi*, 1.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Guyer, P. (1997). *Kant and the Claims of Taste*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guyer, P. (2014). *History of Modern Aesthetics Vol I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe Ansiklopedisi; Kavramlar ve Akımlar*, Cilt 2(E-I) Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hünler, H. (2011). *Estetik'in Kısa Tarihi-Modern Kültür ve Sanat Üzerine Felsefi Bir Araştırma*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Jimenez, M. (2008). *Estetik Nedir?*, (A. Karaçoban, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Kant, I. (1995). *Prolegomena*. (İ. Kuçuradi & Yusuf Örnek, Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2000). *Critique of the Power of Judgment: The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*. Ed. Paul Guyer and trans. Paul Guyer and Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (2010). *Arı Usun Eleştirisi (Saf Akıl Eleştirisi)*, (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Kant, I. (2011). *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, (A. Yardımlı, Çev.). Ankara: İdea Yayınları.
- Kandemir, M. (2019). *Immanuel Kant'ın Transandantal Felsefe'sinde Yargı Yetisinin İşleyişi Bakımından Dinin Anlamı ve İşlevi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, G. (2019). *Kant Estetiği ve Romantizm*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Matthews, P. M. (1996). "Kant's Sublime: A Form of Pure Aesthetic Reflective Judgment", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 54(2), 165-180.
- Peters, E. F. (2004). *Antik Yunan Felsefi Terimler Sözlüğü*, (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Sakızlı, S. (2020). *Kant'ta Transendental Felsefe İçin Hayal gücünün Bağımsız Bir Yeti Olarak Konumlandırılması Sorunu*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Scruton, R. (2003). *Düşüncenin Ustaları Kant*, (C. Atilla, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Sasa, M. S. (2019). "An Appraisal of the Concept of Beauty in Immanuel Kant's Philosophy", *GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis*, 2(2), 87-97.
- Tekçe, E. (2021). *Kant Felsefesinde Estetik Yargı Problemi* (Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Kırklareli.
- Tunalı, İ. (2008). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Taşkın, A. (2002). "Immanuel Kant'ta Bilginin Kaynağı Problemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 279-294.
- Wood, A. (2009). *Kant*, (A. Kovanlıkaya, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.